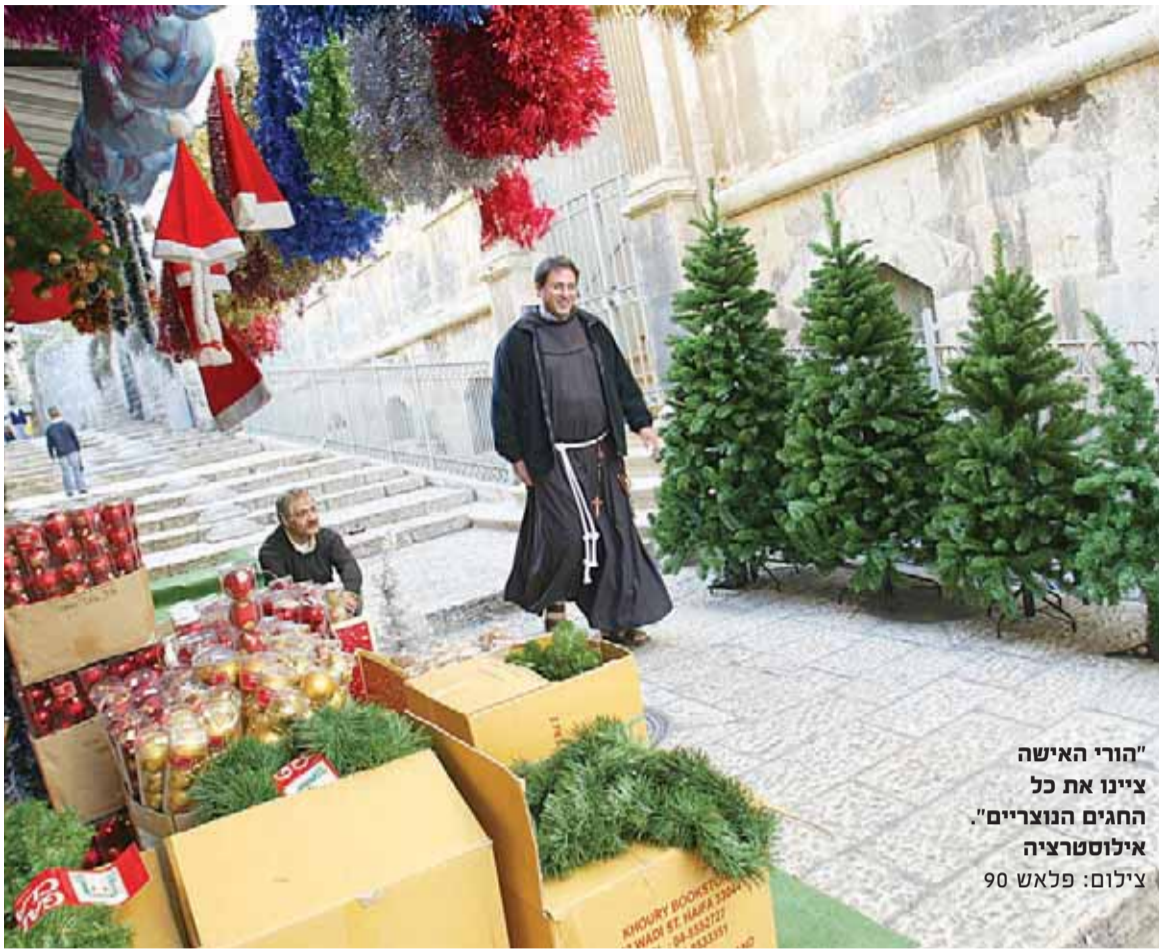

נטל ההוכחה

גבר שהתחתן ברבנות גילה במהלך הנישואין כי אשתו אינה יהודייה, וכעת הוא דורש לבטל את חזקת היהדות של בתו כדי שיוכל לגיירה ולמנוע ספקות עתידיים. האם ניתן לבטל בירור יהדות?

"הורי האישה ציינו את כל החגים הנוצריים" אילוסטרציה צילום: פלאש 90

זו לא החלטה משפטית. גר שעבר גיור הוא יהודי, וזה בלתי הפיך. אבל אם בירור היהדות היה שגוי ומישהו יתעקש ויוכיח את זה, החלטת בין הדין יכולה להיות הפיכה. אבל בתחום בירור היהדות הנהוג של הרבנות הוא מאוד סביר בעיניי. לא צריך להקל בבירור היהדות וגם לא להחמיר, אלא להיות מקצועי וידידותי. אפילו אם תיאורטית מישור הצליח לרמות, זה לא אומר כלום על השיטה בכללותה. מה שכן, אנחנו בצהר טוענים שצריך ללוות את ההוגות, להסביר להם מה קורה בכל שלב ולסייע להם לעבור את התהליך. המדינה צריכה להקצות לזה משאבים."

עו"ד אלעד קפלן, הממונה על מדיניות ציבורית ומשפטית בעמותת 'עתים', מבטא עמדה שונה מעט: "ברגע שזוג מתחתן ברבנות ונישואיו מאושרים, יש עליהם חזקת יהדות ויש להגן עליה". הוא אומר: "חשוב לציין שהחלטת בית דין רבני כמוה כפסיקה הלכתית, שכן החלטותיו מבוססות, בין השאר, על חזקות הלכתיות. אם ההלכה עומדת לנגד עינינו, הרי שיש לסמוך על פסיקת בית הדין הרבני."

אבל מיכאל טוען ששיקול דעתו של הרב היה שגוי.

"קשה להתייחס למקרה בלי לשמוע את הצד של האישה, אך יש להתייחס בחשדנות כלפי טענות של אדם נגד גרושתו בהליכי גירושין. מלכתחילה, מדינת ישראל לא צריכה להקצות משאבים כדי לדון בספקולציות של כל אדם שנמצא בהליכי גירושין מאשתו, שכן עצם העיסוק בכך עלול להפוך את ההלכה היהודית לאמצעי סחטנות והכפשה בין בני הווג. אם אנחנו מאמינים בפסיקת הלכה, זה מה שקובע. הרי אין סוף לבדיקות והקירות של מסמכים מלפני מאה ומאתיים שנה. אם היינו חופרים בארכיונים, היינו יכולים להטיל דופי בכל אחד ואחת מאיתנו." ■

כשמבחינתו הוא יהודי מסורתי שמשפחתו סיכנה את חייה למען יהדותו. כשהוא עמד להתחתן הוא נשלח לבירור יהדות, וכיוון שלסבתא שלו לא היו מסמכים רשמיים הוא הוכרו פסול חיתון והמליצו לו לעבור גיור. ומה לגבי חששו של מיכאל לעתידה של בתו? ובמילים אחרות: האם תוצאות בירור היהדות יכולות להיות הפיכות? עקרונית, התשובה חיובית. וינשטיין גרוס מביאה דוגמה: "ליוויתי במשך חצי שנה סיפור של משפחה שעברה טלטלה קשה", היא מספרת. "הסבתא נסעה למוסקבה בשנות השבעים כדי להתגייס כסתר. את שלושת ילדיה היא השאירה במדינת המוצא. הרב במוסקבה גייר אותה גיור מוכר, כולל טבילה, והסביר לה שהילדים צריכים לעבור ברית מילה ולטבול במדינתם. היא חזרה לארץ המוצא ומלה את הילדים, אבל לא היו שם רב או ארכיון שיכולים להעיד על הטבילה."

"היום היא מאוד מבוגרת, עם בעיות זיכרון, ואין דרך לדעת אם הילדים טבלו או לא. הילדים עלו לארץ, עברו בירור יהדות והתחתנו ברבנות והכול היה בסדר. עד שהנכד הצעיר הגיע להינשא. בית הדין זימן את כל המשפחה ופסק שהילדים והנכדים כנראה לא יהודים כי אין הוכחת טבילה. פסלו להם את היהדות בדיעבד."

"אחת הבנות נפלה על הרצפה בבכי ואמרה: 'כשנכנסתי לכאן הייתי יהודייה, תנו לי לטבול עכשיו'. כמובן שלא נתנו לה לטבול במקום, אלא הפנו אותה לאולפן גיור ללמוד עשרה חודשים. הנישואין של חלקם הוכרו כלא תקפים, והם קיבלו מכתב ממשרד הפנים לבוא לשנות רישום מיהודי לנוכרי. אחת הנכדות נשברה והתחילה ללמוד לגיור. הנכד הצעיר לא משלים עם המצב ומנסה לקבל אישור. האמא חלתה בעקבות זה. זה הרס להם את החיים."

הליך הפיך

הרב דוד סתיו, יו"ר ארגון צהר, מסכים: "עקרונית בוודאי שזה הפיך."

האזורי בתל אביב. שם סירבו לקבל את קביעת לשכת הראשון לציון, ורמזו למיכאל כי מוטב שלא ידע על יהדותה של בתו. מיכאל סירב לוותר. הנהלת בתי הדין המציאה לו מכתב, ובו נאמר כי "הרב איתמר טובול הנו פקיד יועץ. בית הדין הרבני רשאי שלא לקבל את החלטתו, ואין לה כל תוקף משפטי"

שלילת הזהות

בירור יהדות הוא הליך הנדרש מאזרחים שהוריהם לא נישאו באמצעות רב מוכר, או מזוגות המבקשים להתגרש והופנו לבירור על ידי הרבנות. לרברי יהודית וינשטיין גרוס, אחראית תחום גיור ובירור יהדות במכון 'עתים', לא מעט אנשים מעדיפים להימנע מהתהליך מראש, ולוותר על חתונה ברבנות. "יש כאן אנשים שהם דוד שני או שלישי בארץ", אומרת וינשטיין גרוס, "מבחינתם הם יהודים ישראלים דוברי עברית. הרבנות דורשת מיוצאי אירופה וצפון אמריקה מכתב לשעבר מסמכים שמוכיחים את יהדותם. יש מקרים של אנשים ששרפו תעודות כדי למחוק את עברם הסובייטי או כדי להתחבא. מסמכים שהונפקו אחרי שנות התשעים לא נחשבים אמנים, כי אפשר היה לרכוש אותם תמורת שוחד. לכן, אם למישהו אבד המסמך, אין לו אפשרות להוציא חרש."

וינשטיין גרוס מעריכה כי בין 20 ל-30 אחוזים מהמתגייסים אינם זקוקים לגיור, אלא שהם פשוט לא הצליחו להוכיח את יהדותם. "מי שעובר את ההליך ולא מצליח להוכיח את יהדותו נכנס לרשימת פסולי החיתון ומפנים אותו לגיור. יש גם כאלה שמעדיפים מראש לא להיכנס לזה. זה גם עניין של זהות. למי שגדל בארץ כיהודי קשה לעבור פתאום תהליך של שלילת הזהות."

"הגיע אלינו למשל בחור שסבתא שלו ברחה מאוקראינה במלחמה והגיעה לאסיה בצורה לא חוקית. היא חיה בכפר קטן ונולדה לה שם בת. לימים הבת התחתנה ונולד לה ילד. ערכו לו ברית מילה בסתר למרות הסיכון. בגיל 14 הילד עלה לארץ,

השלילית, ואמר לי 'אתה לא יודע היסטוריה. תפתח אינטרנט ותראה שהכפר שלנו היה היחיד ברוסיה שתושביו היהודים לא סבלו בשואה'. פתחתי, והתברר שכל יהודי הכפר הזה נלקחו למחנות ריכוז. ההורים של אשתי חיו שם בשלושה עד שנת 2000."

זמן קצר אחר כך, בלי קשר לסוגיית היהדות של אנה, הנישואין עלו על שרטון. מיכאל ואשתו, שנכנסה בינתיים להריון, התגרשו כהלכה, ולכאורה הסיפור נגמר. אלא שלמיכאל יש בטן מלאה על ההתנהלות בענייניו, בעיקר בשל שאלת יהדותה של בתו, שנולדה לאחר הגירושין ולומדת כיום בגן נוצרי.

"הבת שלי גדלה בישראל", הוא אומר, "מעבר לכאב שלי על כך שהיא לא גדלה כיהודייה, הרי יש סיכוי שהיא תרצה להתחתן כיהודייה ויעשו לה בעיות. במקרה כזה היא תצטרך לעבור הליך גיור מפרך של שלוש שנים, בזמן שאם היו נותנים לי לגייר אותה כילדה זהו הליך של כמה דקות."

בינואר 2014, כשהזוג כבר חי בנפרד, פנה מיכאל בכתב לראשון לציון הרב יצחק יוסף, וגולל בפניו את הסיפור. "יש לי תחושה חזקה ביותר שאשתי איננה יהודייה", כתב, "ומה שעומד לנגד עיניי זאת בתי, שאני רוצה לדעת מה מוצאה האמיתי ומה ניתן לעשות."

במאי 2014 התקבלה תשובה מועדת החרדיים של לשכת הרבנות, שנתנה תוקף לחששותיו. "היות ובירור יהדותם של הנוכרים (הוריה של א') נעשה שלא על פי המתבקש בפן ההלכתי והמנהלי, לא ניתן לקבל כבירור יהדות את תעודת הנישואין של בתם". על המסמך חתם איתמר טובול מלשכת הראשון לציון.

מצויד במכתב זה פנה מיכאל לבית הדין

גילית חומסקי

חד הנושאים הנוערים שהעסיקו את הממשלה היוצאת היה חוק הגיור ונספחיו. טענה רווחת על המצב הנוכחי היא הקשיים המוערמים על המבקשים להתגייס או להוכיח את יהדותם. אלא שלכאוס בתחום יש גם זווית נוספת: מה קורה כשהיר על אישור היהדות קלה מדי?

במרץ 2010 נרשמו מיכאל ואנה (שמות בדויים) לנישואין ברבנות בתיים. מיכאל איננו שומר מצוות, אך כבן למשפחה שומרת מסורת ראה את עצמו מקים בית יהודי. "אינני רותי", כתב לימים לרב הראשי לישראל, "אך משחר ילדותי עד לנישואיי גדלתי וחונכתי על מסורת יהודית. אני דוד שני בארץ למשפחות ניצוליות שואה. למשמחתי הם ניצלו ועלו ארצה והצליחו לשמר את יהדותם. איני רוצה להיות החוליה האחרונה שתגרע את הרצף הזה."

לשמחתו של מיכאל, אנה אהבתו הציגה עצמה בפניו כיהודייה. "בדיעבד הייתי צריך לחשוך כבר במעמד הרישום לנישואין", הוא מספר בריאיון ל'מקור ראשון'. "דאיתי שהייתי רושם אותנו בלב כבוד. תשאלו את אשתי לעתיד במשך שעתים. אחר כך היינן יצא ודאיתי שהוא לא שלם עם זה. אבל אנחנו בישראל, היא אמרה לי שהיא יהודייה וברבנות אישרו. לא חשבתי שאני צריך להתעסק בזה."

מיכאל ואנה נישאו כדת משה וישראל. בהדרגה, אומר מיכאל, השאלות על יהדותה של אשתו הלכו ותפחו. "הגעתי לבית הוריה וגיליתי שהם חוגגים את כל החגים הנוצריים ולא מכירים שום טקס ושום מנהג יהודי. אני מבין שיש משפחות חילוניות שהתרגלו לחגוג את החגים שנהוגים בארצם. גם אני לא רותי. אבל כאן זה היה נראה כאילו יש אפס רקע, כלום". חשדותיו של מיכאל הגיעו לשיאם, לדבריו, כשצפה יום אחד בתוכנית על השואה. "ראיתי שהזכירו את האזור שממנו הגיעו החרדים של אשתי ושאלתי בתום לב אם מישור ממשפחתם היה בשואה. אביה של אשתי ראה שאני מופתע מאוד מהתשובה